

TÜRKİYE'DE BİLGİYİ ELE ALMADA MESELELER

Sibel A. Arkonaç*

Özet: Araştırmacılarımız bilimsel bilgiyi, coğrafyanın bu yakasında kendi bilgi evrenini dikkate almadan hatta yok sayarak mütalaa etmektedir. Bilimsel bilginin batılı esaslarına, evrensel düşünmenin esasları olarak ve de kabul edilmesi gerekli yegâne esaslar olarak almaktadırlar. Dolayısıyla kavramlaştırmaları, düşünme yöntemlerini, etkileşimleri ve de süreçleri geliştirdikleri teorik arka planları içinde sorgulamamaktadırlar. Bu sebeple de çok boyutlu ve de zengin bir sofrada etkileşen ve de birbirini dönüştüren farklı bilgi evrenlerini idrak fırsatını kaçırmaktayız. Bu çalışmada Türkiye'de bilimsel bilgiyi ele alışı gözlenen meseleler bir düşünce talimi çerçevesinde alt başlıklar haline getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye'de bilimsel bilgi, Felsefe, Kavramlaştırma, Düşünme yöntemi, Bilgi evrenleri

Some Issues about the Analysis of Knowledge in Turkey

Abstract: Considering scientific knowledge, our own researchers generally ignore the local knowledge of cosmos at this side of geography. Western approach on scientific knowledge is approved as if it is the only acceptable and the universal way of thinking. The conceptualizations, the way of thinking methodologies, interactions and processes are not given considered in which their theoretical backgrounds were developed. Therefore the opportunity of comprehension and realization of different and multidimensional knowledge cosmoses which are interacting and transforming each other is being passed up. In this study, the problems which are observed in approaching the scientific knowledge in Turkey are tried to be identified into subtitles.

Key Words: Scientific knowledge in Turkey, Philosophy, Conceptualization, Thinking methodology, Cosmoses of knowledge.

* Prof. Dr. İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Psikoloji Bölümü.

Giriş

Bilimsel bilgi tıpkı diğer bilgi sistemleri gibi ortaya çıktıkları ve de dönüştükleri coğrafyaya özgü felsefi zeminlerin ve sosyolojik dönüşümlerin ürünüdür. Batılı coğrafya bu zemin ve dönüşümleri kendi eleştirel yaklaşımıyla irdeler. Türkiye’de ise bu bilginin içinden çıktığı coğrafyaya özgü dönüşümleri unutulmuş ya da göz ardı edilerek tıpkısının aynısı omurgaya dâhil olunmaktadır: “Evrensellik” kavramlaştırmasıyla bütün coğrafyalarda geçerli addedilir hale getirilmiştir. Dolayısıyla çoklu/etkileşimsel kılınabilecek bir bilgi evreni, tekil ve de batılı bilgi evreni içine sıkıştırılmaktadır. Bu coğrafyadan gelen katkılar, bilimsel bilginin ürettiği teorik yaklaşımların, kavramlaştırmaların ya buradaki izdüşümleri ya da kültürel varyasyonları halinde mütalaa edilmektedir.

20. yüzyıl biliminin felsefe ile bağının kopukluğu, içinden çıktığı toplumda yaşayan araştırmacılar için de bir sorun iken buradaki araştırmacılar için bu bağ nadiren kurulmakta çoğu zamanda zaten yok sayılmaktadır. Üniversitelerimizin felsefe bölümleri de zaten kendi konularını ve de sorularını batı felsefesi ve sorunları içinden tarif etmektedirler. İslam felsefesi ile karşılaştırmalar yapılmadığı gibi İslam felsefesi üzerine çalışmaların büyük bir kısmı da bugünün sorgulamalarından uzak durmaktadır.

Hem batı felsefesi hem de İslam felsefesi tek tanrılı dinlerden gelen kültürlerden doğdukları için felsefedeki gerçeklik, özne, zihin, bilinç, fail gibi kavramlar aynı zeminden çıkmaktadır ama daha sonra bu kavramlar zaman ve mekâna bağlı şekilde dönüşüp değişmişlerdir. Bu anlamda ben batılı gerçekçilik/görecelilik vs akımın dönüşüm izlerini bugüne kadar felsefede ve bilimsel bilgide sürebilirken, İslam felsefesindeki aynı akımının izini tarihin belli bir kesiminden sonrasında kaybetmekteyim. Eğer bugün biz, geçirdiği dönüşümlerin üst üste gelen yansımalarında (reflections) kendi kültürümüzün felsefi ifadeleri üzerinde düşünebiliyor olsaydık; sosyal araştırmacılar olarak gerçeklik, özne, öteki, fail ve benzeri kavramlar hakkında bugünden çok daha öte noktada, çok farklı zeminlerde kendimizi ve bilgimizi tartışıyor olabilirdik. En önemlisi kendi yerli anlamalarımızı batılı anlamalarla, hem kendi meslektaşlarımızla hem de batılı meslektaşlarımızla, farklı açılardan ama mutlaka daha zengin ve de eşit ilişkilerde tartışıyor olabilirdik. Tartışmanın

kendisi de doğu ile batının etkileşmekte ve birbirini dönüştürmekte olan iki farklı dünyası ve insan tasarımı üzerine olurdu¹.

Bilimsel denilen bilginin içinden çıktığı toplumun tarihsel dönemlerindeki sosyolojik dönüşümleri, bu dönüşümlerin felsefi kavramlarda uğrattığı dönüşümler batılı bilim felsefesi ya da bilim sosyolojisi veya psikolojisi tarafından soruşturulmaktadır. Ama bu soruşturmalar coğrafyanın bu yakasında kendi bilgi evreninde ele alınmamaktadır. Çünkü aşağıda başlıklar ve de sorgulamalar halinde ele alacağım gibi buralı insanlar buranın bilgi evrenini yok saymaktadır, bu evrene yabancı kalmakta ısrarcıdır. En azından son seksen küsur sene içinde yabancı kalmanın gerekliliğini kendi bilimsel olma meşruluğunun alanı haline getirmişlerdir.

Tüm bu soruları bu makale başlığı altında bir araya getirmek iddialı bir girişim olurdu. Burada yapmaya çalışacağım şey sadece bazı başlıklar halinde düşünme ve muhakeme talimi olacaktır. Ne bu başlıklar ne de doğurduğu sorular tamdır, kesindir, mutlaktır eksiltmelere, çoğaltmalara açıktır.

1. Kendi metinlerimizin büyük bir kısmını hatırlamıyoruz.

Tarih, edebiyat, şiir, felsefe, tıp, fizik, kimya, astronomi, hukuk vs. Bu ve bunun gibi alanlardaki geçmiş birikimler; modernist devlet ideolojisinin üniversiter ve de entelektüel hayatı toplumda yukarıdan aşağıya tahakkümü altına almasıyla aktarılamaz hale geldi. En önemlisi bu birikimlerin en azından o sıralarda yaklaşık 100 yıldır batılı bilgilerle etkileşimlerinin ve de dönüşümlerinin önü, 1929’daki harf devrimiyle, hemen bir kuşak içinde kesildi.

Kendi metinlerimiz nelerdi? Ayrıca bugünkü metinlerimiz neler? Bugün sözgelimi ülkemizdeki modernizmi, sosyolojik, psikolojik ve de felsefi, hangi metin(leşirmeler) üzerinden okuyoruz? Kullandığımız kavramlaştırmaların dayanağı neler? Sözgelimi psikoloji modern bireyi kesinlikle batılı modernist birey kavramlaştırmaları üzerinden sorgusuz sualsiz okumaktadır.

Bu bir, buranın bilgi evreninin farkındalığını yansıtan özgün sorularla ele almak meselesidir. Yanı sıra da metodolojik bir yaklaşım meselesidir: bu metinleri nasıl okumalıyız.

¹ S. Arkonaç, “Gerçekliğin Yerel İnşasında Kartezyen Olmayan Özne, Öteki, Fail”, S. Arkonaç (hızr.), “Doğunun Batının Yerelliği: Bireylik Bilgisine Dair.” İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, 249–274.

2. Kendi coğrafyamızın felsefesini bilmiyoruz ya da hâkim değiliz.

Felsefe bana bir düşünme şekli önerir ama felsefe aynı zamanda içinden çıktığı kültürün ve de içinde bulunduğu zamanın ifadesidir². Dolayısıyla adı üzerinde Kıta Avrupa'sı felsefesi de kendi kültürünü ve zamanını yansıtır. Öyleyse İslam felsefesinin de bana söyleyecekleri olmalıdır³.

Modern/batılı/çağdaş vs. toplum olma ideolojisi ve de sonrasında bu ideolojinin evrensel değerler adına üniversiter ve entelektüel alandaki hegemonik söylemi, Kıta Avrupası felsefesini 1933 üniversite reformu ile yegâne felsefe formu haline getirdi. Böylelikle İslam felsefesi, fıkıh, kelâm, tasavvuf ve diğer ilgili alanlar entelektüellerin düşünce dünyasından(en azından üniversitelerden) men edildi. İlahiyat fakültelerinde okutulan dersler haline getirilerek din ve dini inanç çerçevesine bağlandı. Bu bilgilerin bir kültürün anlam kurucu dili olduğu unutturuldu.

Özgün felsefi kavramlaştırmalarımızı bilmediğimiz için, bu kavramları batı felsefesindeki gelişme çizgisinden takip ettiğimizden de, düşündüğümüzden de pek haberimiz yok.

Sözgelimi yaptığımız bilimsel soruşturmalarda rasyonalite/görecelilik /gerçekçilik/ özne/ fail gibi kavramlardan haberdar olsak bile (ki bu da nadiren olmaktadır), bu kavramların sözgelimi psikolojideki seyirlerini, batılı modernist-postmodernist bilim anlayışı içinden okuyup kendi gündelik pratiklerimizi gözlüyoruz. Açıkçası, kullandığımız epistemolojinin ürettiği bilginin, batılı felsefe içindeki argumantasyonu olduğunun farkında değiliz.

Bu kavramların bu coğrafyanın bilgi/anlama evreni içinde nasıl ele alındığını kendimize sormuyoruz bile. Aksine, mutlak bir kabul olduğundan hiç şüphemiz yok. Bu sebeple sözgelimi gerçeklik kavramlaştırmasını ister modernist ister postmodernist olsun batılı dil üzerinden ele alarak özne/benlik/kimlik kurulumlarını anlamaya çalışıyoruz. Hâlbuki kendi bilgi evrenimize biraz aşinalık bize, gerçeklik bilgisinin kişi için batılı bireyin aksine verili bir bilgi olduğunu gösterecektir. Bu da doğrudan bizi varlık bilgisi(ontoloji) ile ilgili soruşturmalara hatta varlık bilgisi ile varlığa dair bilgi arasındaki ayrımı

² Direk, Z. (2002). Felsefede Modernleşmeci Düşünce. *Modernleşme ve Batıcılık*, s. 428–440. İstanbul: İletişim Yayınları.

³ Sibel Arkonaç. "Psikolojinin Değişen Paradigması ve Değişmeyen Sorunları." *Türk Psikoloji Bülteni*, 12 (39), 2006, 1–12; Sibel Arkonaç. "Psikolojik Bilgide Yerel İnsan Tasarımı." *Türk Psikoloji Bülteni*, 12 (39), 2006, 13–20.

sorgulamaya götürecektir. Ama bunun için önce düşünme yöntemini kendi içinde sorgulayabilmemiz gerekir.

3. Düşünme yöntemimiz özgün değil.

İnsanları, birlikte ürettikleri etkileşimleri ve de inşa ettikleri anlamaları, gerçeklikleri anlamının zemini, bilimsel metodolojinin tümdengelimli düşünce ya da tümevarımcı düşünce varyasyonlarında inşa edilir. Ama hem bu yakada hem batıda sözgelimi tümdengelimli düşüncenin kendisinde bütününe ne olarak ve/veya nasıl kavramlaştırıldığı ya da kavramsallaştırılmaya çalışıldığı irdelenmez. Ayrıca bütününe bu coğrafyada bir ahlâkî duruş içinde mütalaa edildiği⁴ batılı coğrafyada ise bir nesne muamelesi edildiği argümanı da irdelenmez. Bu esnada bütününe kendisi, hepten ulaşılamaz, yekpâre bir bilgi olarak karşımızda durmaya devam eder.

Beri yandan 0 ya da 1 mantığı yerine her ikisinin de geçerli olduğu mantığı olarak tarif edilen saçaklı mantığın (fuzzy mantık), bu coğrafyada akıl yürütmeye neden hiç de yabancı gelmediği üzerinde durup düşünenlerin sayısı çok azdır.

4. Varlık bilgisi ile varlığa dair bilginin ayrışmasını evrensel kabul ediyoruz dolayısıyla insan ile insana dair bilgiyi ayrıştırarak ele alıyoruz.

Bütününe bilgisinin yekpâre ama ulaşılamaz bir halde karşımızda durduğunun farkında olmadığımızın daha da altta yatan sorunu, belki de, varlık bilgisi ile varlığa dair bilgiyi ayrıştırmamızdan kaynaklanmaktadır.

İnsanın bilmekle olmak arasında ayrı düşünüş derecesi onun ahlâkî oluş ölçüsünü verir. Bilmek varlığa dair bir bilgi düzeni ise olmak varlığın kendisini kurar. Kılmak ise praxis’in ta kendisidir. Bilmek, olmak ve kılmak şu âlemde, nihayeti kişi için ömrü ile sınırlı ama sonsuz bir devinim ise yani karşılıklı sürekli işleyen bir süreç ise varlık bilgisi ile varlığa dair bilginin ayrıştırılması neye hizmet eder?

⁴ İsmet Özel, "Elmanın Kalbine Eşlek Diyen Biz Türkler", Dergâh, c. 1, sy. 5, Temmuz 1990, s. 1.

Bilmek neden olmaktan üste tutulmaktadır. Kılmak yani praxis özellikle bu yüzyılda neden sözün arkasına atılmıştır. Neden kılmak/praxis söze indirgenmiştir? Neden iradî söz dışı olmaklıkların ya da iradî sessizliklerin kılmak olabileceği söz konusu bile edilmemektedir? Varlıkla, varlığın kendisine dair bilgi neden bu derece birbirine yabancı kılınmaya çalışılmaktadır?

Söz ve de inşa ettiği anlamalar eylem haline sokulmuştur. Söz anlamın üretimidir de kişilerin kendinde bu anlamaları olmaları ve de kılmaları nasıl ortaya çıkmaktadır? Bunun cevabı ahlâkta aranmalıdır. Ama Türkiye’de araştırmacılar inandıkları tek boyutlu “evrensel” bilim ve de metodoloji anlayışı içinde ahlâkın kendisi yerine ahlâk yaşantısını ya da algısını veya gelişimini inceleyebilmektedir. Bu inceleme de tabii ki evrensel bir ahlâk tarifi üzerinden yapılmaktadır. Sözelimi psikolojide ahlâk gelişimi araştırmalarında kavramın kendisi irdelenmez. Hâlbuki hemen ilk bakışta araştırmada kullanılan teorik modellerin ahlâk kavramlaştırılmalarının Protestan temelli, seküler, bireyselci bir ahlâk anlayışı olduğu hemen fark edilir.

Bilmek, olmak ve de kılmak kişinin kendi devinimi ise ve bu devinim, içinde anlamlarını ürettiği dilin bir inşası ise dilin ahlâkı inşa edişi, o dili konuşan bireylerin etkileşimi neticesinde tekil kişide içselleştirilmesi nasıl ele alınacaktır? Belki de önce sorulması gereken soru, dilin ortak üretiminde kişiler arası etkileşimin ahlâkı hangi zeminde ne ile inşa ettiği olmalıdır. Bu noktada kendi araştırmacılarımızın özgün metinlerden, bu coğrafyanın felsefi düşüncelerinden, edebiyatından ve de sanatından kısacası kendi anlam dünyamız içinden düşünüyor olması gerekir.

5. Seküler bilginin sınırlarını mutlak addedip, diğer bilgi yapılarını bilimsel bilginin içine katmıyoruz.

Bilimsel bilginin içine inançlara dair bilginin girmemesi gerektiği, çünkü bu bilginin metafizik olduğu varsayımını batılı, kendi toplumunda kendine has sekülerizasyon süreci içinde üretti, postmodern bilgi yapısı içinde de bunu devam ettirmektedir.

Bizde bu varsayım, toplumun modernleşme, batılılaşma gerekliliği ideolojisi çerçevesinde mutlak addedilmektedir. Sekülerizasyon sürecinin bu bilgi evreninde ne ile nasıl gerçekleşmekte olduğu sorusu kendi bilgi evreni bağlamında ele alınmamaktadır. Batılı örneği esas alınarak, kültürel fark

düzeyinde karşılaştırılmaktadır. Ya da başka bir ifade ile batı esas alınarak yerli örneğin kültürel farkı belirlenmeye çalışılmaktadır.

Batılı bilgi, metinlerine kendi kutsalını tekrar geri çağırmanın sıkıntılarını yaşarken burada kutsalın, evrensel yani batılı, çağdaş oluşu lekeleyeceğine inanç dimdik ayaktadır. En fazla, bu metinlerdeki kavramların seküler çağrışımları aranmakta, bu çağrışımlar dile sokularak anlaşılmaya çalışılmaktadır. Aksi takdirde bilimsel bir dil kullanmadığınız için fena halde uyarılmakta ve de yayın yapmamız engellenmektedir. Kutsala dair çağrışımlar böylesi bir ağır abluka altındadır bu topraklarda. Sözelimi ben çalışmalarımda küll-î irade yerine bilinemezlik alanı demek zorundayımdır ya da daha vurgulu olsun diye Kant’ın numen/fenomen kavramlaştırmasına işaret etmek zorundayımdır. Dönüşmekte olan kendi metafizik alanımı ise ele almam câiz değildir. Bu problematiğe mutlaka steril bir gözlemci olarak, kendi bilimsel dilimdeki tercümesi ile bakmalıyım. Bu tıpkı ahlâkı kavramlaştırmada çektiğim eziyete benzemektedir. Bir yandan batılı, modern bir toplum olma söyleminin hegemonik eylemleri diğer yandan ithal bir bilimsellik anlayışının kendi doğasından getirdiği metafizik anlayışını sorgulama yasağı, bu yörenin bilim adamını, düşünürünü kısıktırak yakalamıştır. Ya “bilim dünyasında” kalacak ve metafizik çağrışimli düşüncelerden uzak duracaksınız ya da bilim dünyasının dışına çıkıp kendi âleminizde kendi avazınız olacaksınız.

6. Kendimize evrensel denilen bir çerçeveden bakma meşruluğunu sorgulamıyoruz.

Bilimin 20. yüzyıldaki modernist dili evrensellik vurgusu yapmaktaydı. Bugün postmodernist dil, bir yandan küresel olanı en tepeye yerleştirirken diğer yandan alternatif bilgiler arası eşit statütüyü (yerel ya da yöresel veya ötekinin bilgisini) savunmaktadır. Ama gözden kaçan, özellikle coğrafyanın bu yakasında oturanlar açısından, alternatiflerin ya da ötekilerin neler olduğunun meşrulaştırılmasının, halen hükümran bilginin sahibi tarafından yapıldığıdır. Sözelimi “ezilen ile ezenin” işaretlemesini o yapmaktadır⁵. “Baskın” olanın ne

⁵ Vivien Burr, “Overview: Realism, Relativism, Social Constructionism and Discourse”, I. Parker (hızr.), *Social Constructionism, Discourse and Realism*. London: Sage Publications, 1998,13–26.

olduğunu mutlaka “baskılananın” söyleminden incelemeniz şarttır⁶. Baskın olanın dili kendi bağlamında ele alınamaz. Bu sırada bu bilim adamı/araştırmacı da kendine “özgürleştirici” kimliğini uygun görür. Ama diğer yandan da kimliğinin meşruluk zeminini kuramaz⁷.

Beri yandan bu topraklardaki araştırmacıların/bilim adamlarının çoğunluğu bilimin evrensel değerler ön varsayımında halen ısrarcıdır. Çünkü modernist devlet söyleminde, hegemonik gücün diğer ayağı olarak, kendi hükümler varlığını ve de ürettiği hükmedici bilginin biricikliğini, toplum içinde halen bu ön varsayımına dayanarak açıklamaktadır. Bu “evrensel” bilgi çerçevesinde gözlediği ve de incelediği toplumun, toplum ilişkilerinin, insanlar arası etkileşimin ve de insanın ne olması gerektiğini “bilimsel oluş” adına dikte ettirmektedir. Ama sözgelimi etkileşimlerin kendisinin ne olduğu soru haline getirmemektedir. Bu sebeple bu coğrafyadaki araştırmacıların “burada ne oluyor?” sorusu aslında, önceden belli bir şablon üzerinde, en fazla beden ölçüsü değiştirilerek, sorulmaktadır.

7. Zaman kavramı, faillik, özne/birey kavramları, gerçeklik gibi kavramlar sorgulanmıyor.

Batıda gerçeklik kavramı modernizmle, kişinin zihninin dışında mutlak bir şey iken postmodernizmle kişiler arası etkileşim alanında ortak üretilen ve sürekli dönüşen bir bilgi olarak kavramsallaştırıldı. Hâlbuki burada gerçeklik kavramı, gündelik hayat içinde kişinin zaten kendi verili bilinebilirlik (cüz-i irade) ve faillik alanıdır (akl etme alanı) dolayısıyla bu noktada özerkliği verilidir⁸. Ama bu bilgi bir anlama sistemi olmak yerine dini inanç, dolayısıyla da peşinen metafizik bellendiğinden yerli bilimsel düşünceye sokulmadı. Bu sebeple de bu kavram, batılı seküler bilginin aydınlanmadan bugüne kadar geçirdiği felsefi, sosyolojik ve de psikolojik evrilmeler âlemi içinde mütalaa edildi. Dolayısıyla modernist bilginin öznesinde gözlenen sıkışmaların burada da yaşandığı baştan ön kabul haline girdi.

⁶ Teun Van Dijk “Critical Discourse Analysis”, D. Tannen, D. Schiffrin & H. Hamilton (Hrz.), *Handbook of Discourse Analysis*. Oxford: Blackwell, 2001, 352-371.

⁷ Burr “Overview: Realism, Relativism, Social Constructionism and Discourse”, 13-26.

⁸ Sibel Arkonaç, “Gerçekliğin Yerel İnşasında Kartezyen Olmayan Özne, Öteki, Fail”, 249-274; Sibel Arkonaç “Gerçekliğin İnşasında Özne ve Öteki Kavramlarının Bu Ülkede Düşündürdükleri”, *İ.Ü. Sosyoloji Dergisi*, 3. dizi 8. sayı, 2004, 91-102.

Gerçeklikten başka hiçbir şey olmadığı, bunu da kendisinin keşfetmesi gerektiği, bu gerekliliğin sıkışmışlık bilgisiyle donanmış bir batılı özne karşısında; hakikat bilgisinin ya da bilinemez numen âleminin bilgisinin kendisine ait olmadığını bilen öznenin, kendini fenomenler ya da bilinebilirlikler âleminde tasarlayabileceğine ve de sıkışmışlık yerine numen/bilinemezlikle ilişkisini canlı tutan bilgisinin gücü fark edilmedi.

Zaman kavramı tarihsel çizgi içinde ele alınıyor: dün, bugün ve yarın. Zamanın dışına çıkışlar, ya da akışın dışında kendini bulmalar akla getirilmiyor. Bektaşî nefeslerinde kültürel bir renk olarak sergileniyor. Hâlbuki zamanın kavramlaştırılması etkileşimin içinde inşa edilen bir anlamadır ve bu anlama versiyonları kendilerini kuşatan geniş bağlamların repertuarlarından çekilip kullanılır. Dolayısıyla zamanı ilerlemeci bir lineer çizgi içersinde kendine has gerçeklik/hakikat tasavvurlarıyla anlamlandırmış bir kültürün inşa edebileceği anlama versiyonları ile zamanın geçiciliği/faniliği/dışında kalışla bir döngü olarak tasavvur eden bir kültürün üretebileceği anlama versiyonları farklılaşacaktır. Bunun için o kültürün sadece zamanda yaşadığı kesintileri sözgelimi ölümü, kazaları ya da beklenmedik, anı olumlu/olumsuz hadiseleri anlamlandırmalarına bakmak yeterlidir.

8. Psikolojikleştirilen bilginin batı dışı toplumlarda dolayısıyla bizde ilk elden ve de karşı çıkılamaz bir halde psişeyi sömürgeleştirdiği⁹, hiçbir zaman tartışma konusu edil(e)memektedir.

Psikolojinin modernist dili iktidarın kendini çok iyi gizlemiş, güçlü, dönüştürücü, anlam üretici dilidir. İktidarın gizli dili olarak psikoloji, bilimsellik vasfını kullanarak insanları ‘normal’ ya da ‘anormal’ statüsüne atar, bireyler de yaşadıkları sosyal dünya içinde bu statülere göre eylemlerini gerçekleştirir. Bireylerin ortak eylem alanlarında bu bilgiye uygun pratikleri de psikolojik bilginin kendisini dolayısıyla da iktidarın dilini dönüştürür.

⁹ S. Arkonaç, “Psişenin Sömürgeleştirilmesi: Kendi İnsanımızı Anlamada Çekilen Sıkıntılar”, 25 Aralık 2005’te İ.Ü Psikoloji Bölümünde düzenlenen Sosyal Bilimlerde Yerli Bilginin Aranışı başlıklı toplantıda sunulan basılmamış bildiri. J. Shotter, “Sosyal İnşacılığın Ötesinde: Kartezyen Özne ve Faili Yeniden Düşünmek ve Yeniden Cisimleştirmek.”Sibel Arkonaç (hızr.) Doğunun Batının Yerelliği:Bireylik Bilgisine Dair. İstanbul: Alfa Yayınları, 2004, 161–199.

Psikolojik dilin dayandığı bireysellik ya da tekillik, içine girdiği farklı kültürlerle göre o kültürün dilinde üretilmeye devam etmektedir. Bu suretle de içinden çıktığı batılı kültürün doğasında evrilen liberal bireyciliği batı dışı kültürlerin dilinde güçlendirmektedir. Nitekim post modernist psikolojinin dili de bu tekilliği güçlendirmeye devam etmektedir.

Türk akademik camiasında psikoloji uygulama alanıyla birlikte bu coğrafyanın insanını psikolojiye sadece birey düzeyinde (bilişsel düzeyde, özne temelli) işleyen şartlara göre açıklar. Böylesi bir yaklaşım kişinin kendini anlamada kendine ait doğal, sosyal, kültürel ve siyasi bağlamlarda kullandığı muhtemel açıklamaları dışarıda bırakmaktadır. Bu suretle de kişinin kendi ifadelerini çalarak yerine kendi psikolojik ifadelerini yerleştirmektedir¹⁰. Postmodernizmin getirdiği küreselleşme ise batılı teorilerin batılı olmayan toplumlara ithalini ve de bu ithal sürecini takip eden gönüllü (kişinin, doğrusu adına bilimsel olanı uygulama gönüllülüğü) dönüşümler meselesini ortadan kaldırmamaktadır¹¹. Psişenin sömürgeleştirilmesi meselesi bu ithal sürecinden ve de bu sürece dâhil olanlardan kolayca ortaya çıkmaktadır.

9. Bireysellik, özgür birey, fikir hürriyeti ya da sivil örgütlenme gibi kavramların tarihçeleri 20. yüzyıl sonlarındaki sosyal olaylarla ilişkilendirilirken getirilen açıklamalar, kullanılan kavramlar “boş alanı” dolduran dış implantları gibidir.

Sözgelimi psikanaliz, kendine bakışın ya da kendine özne bakışı getirişin modernist bir çıktı olduğunu savunur. Dolayısıyla buna göre bireyselleşme ve de özgür birey bu modernist dönüşümün neticesinde gelişmiştir. Psikanalizin Türkiye’ye girişinin 2000’li yılları bulmasının altına bu sebepler yerleştirilmektedir¹². Yani Türkiye’de daha önce kendine bakış, bireysel duruş yoktur şimdi modernizm sayesinde ortaya çıkmıştır. Hâlbuki Cemal Kafadar’ın¹³ yapışökümcü tarihsel belge okumaları bunun tam tersine işaret etmektedir. Klasik edebiyata baktığımızda da tüm bir divan edebiyatı ya da âşıklar divanı bu bireyin kendini seyrediş üsluplarıyla doludur. Bu üsluplar

¹⁰ J. Shotter, “Sosyal İnşacılığın Ötesinde: Kartezyen Özne ve Faili Yeniden Düşünmek ve Yeniden Cisimleştirmek”, 161–199.

¹¹ Sibel Arkonaç, “Gerçekliğin Yerel İnşasında Kartezyen Olmayan Özne, Öteki, Fail”, 249–274

¹² Aydan Gülerce, “On the Absence of a Presence / The Presence of an Absence: Psychoanalysis in the Turkish Context”, *Theory and Psychology*, 2008, 18, 237–251.

¹³ Cemal Kafadar, “Kim Var İmiş Biz Burada Yoğ İken”, İstanbul: Metis yayıncılık, 2009.

sadece batılı psikanalizin kendi kavramlaştırma ve de teorikleştirme düzenine uymamaktadır o kadar.

Bir başka örnek ise Türkiye’deki sivil örgütlenme sürecidir. Sivil örgütlenme, Türkiye’de son on on beş senede ortaya çıkan hüda-i nabit nesne gibi ama özellikle de batılı anlamda toplumdaki modernist dönüşümün neticesi olarak mütalaa edilmektedir. Bu örgütlerin meşruluklarını özerk bir halde halktan almayışları bir anlamda devlete rağmen var olamayışları derinlemesine ele alınmamaktadır. Bunun bir süreç gerektirdiği düşünülmektedir. Hâlbuki Osmanlıdan hatta ondan önceki dönemlerden beri ilmiyye (havas dâhil) ve idarî sınıfların her zaman devlet halesinin içinde kendilerini ve de menfaatlerini sürdürdükleri göz ardı edilmektedir. Beri yandan Türkiye’de, modernizmin ya da batılılaşma teşebbüslerinin II. Mahmut’tan itibaren tepeden inme bir devlet politikası olarak güdülmesi araştırmacılar tarafından sorgusuz sualsiz olumlu destek görür¹⁴. Bu desteğin arkasında, modernleşmenin en azından kendine özgü alternatiflerinin halk içinden çıkamayacağına dair mutlak bir anlaşma vardır. Dönemi içinde alternatif modernleşme teşebbüslerinin neler olduğu ya da olabileceği ya da dönemler içinde muhalif duruşların, alternatif kimliklerin örgütleniş zeminleri soru haline sokulmaz.

Değerlendirme

Makalenin başında tüm soruları burada bir araya getirmenin iddialı bir girişim olacağını ifade etmişim. Bu sebeple yaptığım ya da yapmaya çalıştığım şey sadece, düşünme talimlerini başlatabilecek birkaç başlık atmaktı. Hepsi eksiltmelere, çoğaltmalara açıktır. Son olarak özellikle altını çizmek isterim ki, buradaki amacım yerli bilgi ve de bilgi evreni militanlığı yapmak değildir. Amacım diğer kültürlerin bilgi evrenleriyle ilişkiler kurarken, en az onlarınki kadar kendimden de haberdar olma arzudur. Çünkü başta da dediğim gibi böyle bir durumda olabilirsek, çok boyutlu ve de zengin bir sofrada etkileşen ve de birbirini dönüştüren farklı dünyaları ve de insanı konuşarak uzlaşan evrenlere yol alabiliriz.

¹⁴ Reha Çamur, “Yeniçerilerin Bektaşiliği ve Vaka-ı Şerriye” İstanbul: Kapı Yayınları, 2006.

